

Лідер. Еліта. Суспільство

Leader. Elite. Society

УДК 316.46+316.625+2-38

doi: 10.20998/2616-3241.2020.1.01

Володимир Бабаєв

професор, доктор наук з державного управління, лауреат Державної премії України,
ректор Харківського національного університету міського господарства імені

О. Бекетова; Харків, Україна

E-mail: rectorat@kname.kharkov.ua

ОСОБИСТІТЬ ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРА ТА МЕРИТОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ

Анотація: розглянуто зміст поняття «харизми» в контексті історичного розвитку суспільної думки та соціально-адміністративних практик, визначено й проаналізовано сутнісні характеристики особистості харизматичного лідера в сучасному розумінні. Запропоновано для дискусії питання, що стосується реалізації моральних принципів як меритократичних цінностей в активній, творчій діяльності харизматичного лідера.

Ключові слова: харизма, лідерство, еліта, особистість харизматичного лідера, моральні принципи, меритократія, меритократичні цінності.

Volodymyr Babayev

full professor, doctor of science (public administration), the Ukrainian state prize laureate,
rector of O. Beketov national university of urban economy; Kharkiv, Ukraine

E-mail: rectorat@kname.kharkov.ua

THE PERSONALITY OF CHARISMATIC LEADER AND MERITOCRATIC VALUES

Abstract: the content of the concept of 'charisma' in the context of the historical development of public opinion and socio-administrative practices is considered; the essential characteristics of a charismatic leader personality in the modern sense are defined and analyzed. The subject concerning realization of moral principles as meritocratic values in an intensive creative activity of the charismatic leader is offered for discussion.

Key words: charisma, leadership, elite, charismatic leader's personality, moral principles, meritocracy, meritocratic values.

Volodymyr Babayev

An extended abstract of a paper on the subject of:

“The personality of charismatic leader and meritocratic values”

Problem setting. Modern Ukrainian administrative changes, and this largely society needs dynamic implementation of depends on how an ordinary person is able fundamental socio-economic and political-

© Володимир Бабаєв, 2020

to take an active position in real life, is ready to participate in the democratic management of sustainable territorial development, has leadership abilities on managing his or her own life.

The accumulation and transfer of cultural and civilizational experience to young people is a necessary condition for the development of society, and in this context, young people's upbringing becomes an important factor in social renewal, ensuring the human dimension of social life, one of the most important social functions of the state.

Therefore, the modern higher education system requires the introduction of the latest pedagogical teaching technologies based on the principles of meritocratic values, as well as the development of stable qualities of a charismatic leader.

Scientific research done by Ukrainian experts on the problems of charismatic leadership shows that a leader is a person who is endowed with nature leadership qualities, and therefore is able to realize his or her potential in appropriate situations. At the same time, in scientific publications the problem of the formation of leadership qualities of youth in the learning process has not been studied sufficiently.

Recent research and publications analysis. *The analysis of publications on the problem of leadership indicates that the authors protect various points of view regarding the essence of the concept of 'leadership' and approaches to its study. However, researchers highlight only one aspect of leadership. In particular, leadership is defined, firstly, as one of the processes of organization and management in a small social group which contributes to the achievement of certain, well-defined group goals in the optimal time and with optimal effect, and secondly, as an impact on a separate social group aiming at encouraging its members to achieve a common goal, thirdly, as interpersonal interaction, which manifests itself in a particular life situation through communicative influences and is aimed at achieving the desired goals*

[2; 6]. The issue of leadership was actualized by well-known experts during the 20th century. The proponents of the theory of 'human character traits' or 'personality traits' believe that certain psychological qualities and traits make a person a leader. The proponents of the 'situational approach' draw attention to the fact that leadership effectiveness is determined by the correspondence of the leader's qualities and the characteristics of his or her behavior in a certain situation [ibid.]

A very interesting analysis of the development of ideas about charismatic leadership over the past half century is provided by the authors of the publication «Charismatic leadership: a study on delivery styles, mood, and performance» [15]. Interest in the concept of 'charisma' first arose in the early twentieth century in connection with the study of ways to influence the mass consciousness. Modern political science, sociology and psychology often emphasize the need for its research as an effective tool for the formation of a successful personality.

Paper objective. *The problems of educating leaders, creating conditions for the development of leadership abilities and the formation of a socially active personality have been considered by many famous experts in their studies. However, the formation of charismatic personalities in the process of socialization of youth remains an extremely difficult challenge. The purpose of the article is to invite scholars to discuss the possibility of using civilized mechanisms of positive influence in this process.*

Paper main body. *Since there is no general theory of leadership today, on the basis of generalization of a significant number of different definitions and approaches, we can suggest our own understanding of the concept of 'leadership' as relations of domination and submission, such influences in the system of interpersonal relations within a certain community of people that lead to the achievement of determined common goals. A leader is a*

member of the community, and the community recognizes his superiority in status and gives the right to make decisions in socially significant situations. A leader is able to play a central role in organizing joint activities and regulating relationships in this community, and also, due to his personal qualities, has a predominant influence on community members. Studies on leadership conducted by Western professionals deepen the understanding of the classic division of leadership into the authoritarian, democratic, and free, as well as creative styles that have been suggested by K. Lewin, K. R. Lippitt and R. White, (1939). For example, modern scholars introduce and analyze such concepts as 'charismatic leadership' (A. Grabo and M. Van Vugt, 2016; António Sacavém, Luis F. Martinez, João Vieira da Cunha, Ana Maria Abreu, Stefanie K. Johnson, 2017), 'narcissistic leadership' (Loukas N. Anninos, 2018; Barbara Nevicka, Annel H. B. De Hoog, Deanne N. Den Hartog, Frank D. Belschak, 2018), «destructive leadership» (Alejandro Aravena, 2017; Minna Hoffrén, Sirpa Syvänen, Sanna Laulainen, 2017), «ethical leadership» (Horizon Avelia, 2017; C. Caldwell, V. Anderson, 2017; Ko, Ma, Bartnik, Haney, & Kang, Changsuk Ko, Jianhong Ma, Roman Bartnik, Mark H. Haney, Mingu Kang, 2018), 'official leadership' (Okechukwu E Amah, 2018 etc.).

Within the framework of 'charismatic leadership' and 'ethical leadership', it is quite possible to realize the meritocratic values discussed in the article «Elite, Leadership and Meritocracy: invitation to discussion» (V. Babayev, V. Korzhenko, 2018) [8].

'Meritocracy' is a concept little known in the everyday life of ordinary people, however, this term is known in philosophical, sociological and political circles. Meritocracy is 'power on merit' (Latin Meritus - honored + Old Greek Κράτος - power).

It is important to form from studentship young people's beliefs on the

importance of the principles that the theory of meritocracy proclaims:

– a person's social status does not play an important role in the selection of candidates for managerial positions;

– valuable characteristics of a person are talents, abilities, hard work, ambition;

– mastery of volitional qualities for life in conditions of free competition is mandatory;

– creation of favorable conditions for people selected for management activities.

There are several distinctive features of meritocracy that relate to student groups: firstly, in the student team that seeks to realize meritocratic values, everyone should work independently, and the task of managers (teachers) is to allow doing it; secondly, human skills are variables, they can be built up, therefore, only those students who are constantly developing can count on a reward; thirdly, competition encourages development; finally, through the ability to develop knowledge, skills and competences, students can expand their competencies.

Conclusions of the research. The scientific meritocratic discourse of the elite may well be considered a domain for the concepts of success, social mobility, privilege, political influence, power, social capital, elite reproduction, commitment, professionalism, competence, recognition. At the same time, the concept of education based on meritocratic values may be dominant in the «society of intelligence».

A university graduate endowed with charisma is a full-blown individuality, a personality whose specificity is supposed to be manifested in temperament, character, a structure of abilities, interests and even specific habits. A charismatic personality easily creates the effect of exclusivity. Although it is important to understand that this kind of effect occurs mainly within a particular social group. At the same time, a charismatic leader does not try to shatter illusions, but rather tries to meet and even exceed the expectations of the social group.

In general, charismaticness is the answer to the pressing demands and needs of society. It

is strongly sought-for in acute crisis situations. The charismatic leader offers a social group or society a whole program of actions to get out of an extremely difficult situation.

Thus, charisma is an instrument that allows some people to influence others, to inspire trust, to look an embodiment of wisdom, success, talent in the eyes of a certain group of people. It is inherent in the majority of public figures: artists, business people, film actors, politicians, etc.

The prospects for further research can be scientific and theoretical justification of meritocracy, in particular, as an effective factor for building an 'effective state', which

relates to modern transformational societies; analysis of professionalism and competencies of the management elite as structural and functional components of meritocracy in the modern 'effective state', and social technologies of civil servants' professional development as a means of meritocracizing public administration; generalization of promotion mechanisms on the basis of morality as a meritocratic construction of career development of civil servants, taking into account the experience of the impact of meritocracy on the formation and functioning of an 'effective state' in the advanced countries, etc.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне українське суспільство потребує динамічного здійснення докорінних соціально-економічних й політико-адміністративних змін, а це значною мірою залежить від того, наскільки кожна пересічна людина здатна займати в реальній життєдіяльності активну позицію, готова до участі в демократичному управлінні сталим територіальним розвитком, має лідерські здібності щодо керування власним життям.

Накопичення та передача культурного і цивілізаційного досвіду молоді є необхідною умовою розвитку суспільства, і в цьому контексті її виховання стає важливим чинником соціального оновлення, забезпечення людського виміру суспільного буття, однією з найсуттєвіших соціальних функцій держави.

Отже, від сучасної системи вищої освіти вимагається упровадження новітніх педагогічних технологій навчання, що ґрунтуються на принципах меритократичних цінностей, розвитку стійких якостей харизматичного лідера.

Наукові дослідження українських фахівців проблем харизматичного лідерства свідчать про те, що лідером стає особистість, яка наділена від природи лідерськими якостями, відтак, здатна

реалізуватись у відповідних ситуаціях. Разом з тим, у наукових публікаціях недостатньо осмислена проблема формування лідерських якостей молоді в процесі навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Аналіз публікацій із проблеми лідерства свідчить про захист авторами різних точок зору щодо сутності поняття «лідерство» і підходів до його дослідження. Однак дослідники виділяють лише один із аспектів лідерства. Зокрема, лідерство визначається, по-перше, як один із процесів організації й управління в малій соціальній групі, що сприяє досягненню певних, цілком визначених групових цілей в оптимальні терміни і з оптимальним ефектом; по-друге, як вплив на окрему соціальну групу з метою заохочення її членів до досягнення спільної мети; по-третє, як міжособистісну взаємодію, яка проявляється в конкретній життєвій ситуації за допомогою комунікативних впливів і спрямована на досягнення бажаних цілей [2; 6]. Проблеми лідерства актуалізуються відомими фахівцями протягом ХХ ст. Прихильники теорії «людських рис характеру» чи «особистісних рис» вважають, що людину роблять лідером певні психологічні якості та риси.

Прихильники «ситуаційного підходу» звертають увагу на те, що ефективність лідерства визначається відповідністю якостей лідера й особливостями його поведінки у визначеній ситуації [там само].

Надзвичайно цікавий аналіз розвитку уявлень стосовно харизматичного лідерства протягом останнього півстоліття надають автори публікації «Charismatic leadership: a study on delivery styles, mood, and performance» [11]. Інтерес до поняття «харизма» вперше виник на початку ХХ ст. у зв'язку з вивченням способів впливу на масову свідомість. Сучасна політологія, соціологія і психологія часто акцентують на необхідності його дослідження як дієвого інструменту для формування успішної особистості.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Проблеми виховання лідерів, створення умов для розвитку лідерських здібностей і формування соціально активної особистості розглядали в своїх дослідженнях багато відомих фахівців. Проте, надзвичайна складним завданням залишається формування харизматичних особистостей у процесі соціалізації молоді. Стаття має за мету запросити науковців до дискусії щодо можливості застосування цивілізованих механізмів позитивного впливу в цьому процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «лідерства» та «елітності», як правило, характеризуються в одному контексті. Проте, до цього контексту можна додати, на наш погляд, й поняття «харизматичності» й «меритократії». При цьому, слід мати на увазі: якщо термін «еліта» поступово входить до вживання, починаючи з XVII ст., й під елітою розуміється стійка спільність особистостей із глибокими професійними чи іншими зв'язками, людей, що мають спільні інтереси і доступ до важелів впливу на розвиток духовно-культурних

та соціально-економічних процесів у суспільстві, то «меритократія» – поняття малознайоме в повсякденному житті звичайної людини, разом з тим, цей термін відомий у філософських, соціологічних і політичних колах. Меритократія – це «влада достойних» (лат. *meritus* – достойний, гідний + др. грец. *κράτος* – влада).

Еліти різних епох характеризувалися науковцями відповідно до певних ознак: за походженням, освітою, багатством, здібностями, досвідом і т. ін. З точки зору більшості раних і деяких пізніх теоретиків еліт, в демократичних державах керує не народ, а панівна еліта або кілька еліт, які ведуть боротьбу за владу (Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс та ін.). В окремих сучасних концепціях, де домінує зазначена ідея, її творці вважають, що суспільство може управлятися елітами, використовуючи при цьому виборче право, в тому числі й реалізуючи можливість висунення на керівні посади в державі найбільш здібних представників народу.

Отже, саме еліта як представник громадянського суспільства здійснює функції управління соціумом, а також регламентує вироблення нових моделей (стереотипів) поведінки в умовах зміни парадигм суспільного життя, щоб адаптуватися до несподіваних змін у навколишньому середовищі або в етнічному ландшафті. При цьому структурно еліта може бути відкритою для впливу ззовні («влада демократії») або ж опинитися повністю закритою від стороннього втручання («авторитарне суспільство»).

Оскільки загальної теорії лідерства сьогодні не існує, то на основі узагальнення значної множини різних визначень і підходів можна запропонувати власне розуміння поняття «лідерства» як відносин домінування і підпорядкування, таких впливів у системі міжособистісних відносин всередині певної спільноти людей, які призводять до досягнення наперед визначеної спільної мети. Лідером вважається такий член

спільноти, за яким вона визнає перевагу в статусі та надає право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях. Лідер здатний виконувати центральну роль в організації спільної діяльності і регулювати взаємовідносини у цій спільноті, а також, завдяки своїм особистісним якостям має переважачий вплив на членів спільноти.

Проведені дослідження лідерства західними фахівцями поглиблюють розуміння класичного поділу лідерства на авторитарний, демократичний та вільний, творчий стилі, що їх запропонували К. Lewin, К., R. Lippitt та R. K. White, (1939 р.). Наприклад, сучасними науковцями вводяться й аналізуються такі поняття, як: «харизматичне лідерство» (A. Grabo та M. Van Vugt, 2016; António Sacavém, Luis F. Martinez, João Vieira da Cunha, Ana Maria Abreu, Stefanie K. Johnson, 2017), «нарцисистське керівництво» (Loukas N. Anninos, 2018; Barbara Nevicka, Annelabel H. B. De Hoog, Deanne N. Den Hartog, Frank D. Belschak, 2018), «руйнівне керівництво» (Alejandro Aravena, 2017; Minna Hoffrén, Sirpa Syvänen, Sanna Laulainen, 2017), «етичне лідерство» (Horizon Avelia, 2017; C. Caldwell, V. Anderson, 2017; Ko, Ma, Bartnik, Haney, & Kang, Changsuk Ko, Jianhong Ma, Roman Bartnik, Mark H. Haney, Mingu Kang, 2018), «службове керівництво» (Okechukwu E Amah, 2018 та ін.).

У межах «харизматичного лідерства» та «етичного лідерства» цілком можливо реалізувати меритократичні цінності, про які йшлося в статті «Elite, Leadership and Meritocracy: invitation to discussion» (V. Babayev, V. Korzhenko, 2018) [8].

Важливо іще зі студентської лави формувати в молоді переконання про впливовість та актуальність принципів, що їх проголошує теорія меритократії:

– соціальне становище людини не відіграє важливої ролі у відборі кандидатур на посади менеджерів;

– цінними характерними рисами людини вважаються обдарованість

талантами, здібності, працьовитість, честолюбство;

– оволодіння вольовими якостями для життєдіяльності в стані вільної конкуренції є обов'язковим;

– створення сприятливих умов для відібраних до управлінської діяльності людей.

Традиційна демократія в умовах науково-технічного прогресу переростає в правління чи здійснення влади найталановитішими, обдарованими людьми, кваліфікованими фахівцями.

Можна наважитися виокремити декілька характерних особливостей меритократії, що стосуються студентських колективів: по-перше, у студентському колективі, що прагне реалізації меритократичних цінностей, усі повинні працювати самостійно, і завдання менеджерів (викладачів) – дозволяти їм це робити; по-друге, людські навички є змінними, вони можуть нарощуватися, відтак, лише ті студенти, які постійно розвиваються, можуть розраховувати на нагороду; по-третє, змагання й конкуренція допомагають розвитку; нарешті, завдяки здатності до розвитку знань, умінь і навичок, студенти можуть розширювати свої компетентності.

Видається реальним створення умов у колективі кожної окремої студентської групи для розвитку таких лідерських якостей у студентів як особистостей:

– цілеспрямованість;

– соціальна активність;

– самостійність у прийнятті рішень;

– мобільність;

– здатність долати перешкоди;

– комунікабельність;

– здатність впливати на командну роботу;

– здатність до творчої самореалізації;

– відповідальність тощо.

Лідерські якості студентів можуть формуватися й проявлятися як в процесі навчання, так і завдячуючи участі в діяльності органів студентського самоврядування. Проте, слід звернути увагу на

значні труднощі щодо адекватного оцінювання в формуванні лідерських якостей студентської молоді, технології та критеріїв їх оцінки.

Меритократія як концепт, парадигма чи світоглядний орієнтир для реалізації в реальній життєдіяльності має, на думку фахівців, як плюси, так і мінуси. Позитивний вплив влади, що ґрунтується на етичних принципах, тобто талановитих і одухотворених ідеями гуманізму, свободи та справедливості особистостей на розвиток суспільства простежується на таких прикладах:

– талановиті керівники сприяють процвітанню країни й розвитку цивілізації загалом;

– таланти, як правило, поступово просуваються вгору кар'єрними сходами у правовому, демократичному суспільстві;

– для талановитої й морально гідної еліти постійне самовдосконалення є способом життя і прикладом для свого народу;

– кожна людина з високим рівнем свідомості та компетенції отримує право претендувати на політично важливу посаду, незважаючи на своє соціальне походження.

Критика меритократії стосується відсутності загально визначених засобів або інструментів визначення міри здібностей і заслуг лідерів перед суспільством. У свій час англійський соціолог Майкл Янг, який вводить в науковий обіг термін «меритократія», наголошував на тому, що якщо звеличувати в людині лише інтелект, то такі загальнолюдські цінності як честь, співчуття, добросердя, гуманність перестають бути важливими. Суспільство, що звеличує тільки інтелектуалів перед людьми зі звичайними здібностями, народжує соціальну несправедливість.

Разом з тим, основним мінусом меритократії вважається нерівність молоді щодо можливості отримання бажаної вищої освіти. Такої можливості найчастіше позбавлені діти з бідних сімей.

В якості ілюстративного матеріалу щодо простого, звичайного дискурсу стосовно формування (репродукції) меритократичної еліти можна навести дані із статті Т. Островської, де аналізуються тексти британського форуму «Elitist UK more elitist than ever ...» [11], що представляють інтерес з точки зору широкого соціального охоплення аудиторії [5]. В статті досліджуються особливості актуалізації концептів елітарної освіти, соціальної мобільності, соціальної справедливості, непотизму (непотизм – надання родичам або знайомим посад, незалежно від їхніх професійних здібностей, інша назва – «кумівство»), протестантської етики праці, онтологічності еліти в меритократичному дискурсі сучасної Великобританії; пропонується спроба розмежування понять «елітарна освіта» (існує для вузького кола дітей відомих осіб) та «елітна освіта» (високоякісна освіта відкритого типу для представників усіх соціальних прошарків населення).

Проведене у Великобританії дослідження виявило такі факти: незважаючи на те, що лише 7,0 % населення відвідують приватні школи, понад 70,0 % фінансових директорів, до 75,0 % суддів, близько 70,0 % баристерів (категорія адвокатів) і кожний третій член Парламенту навчалися в приватних школах [там само]. Розглядаючи роль освіти в процесі селекції еліт, ірландські дослідники М. Кеннеді і М. Дж. Пауер в своїй науковій праці «Димова завіса меритократії: елітарна освіта в Ірландії і відтворення класових привілеїв») наголошують на таких важливих функціях освіти, а саме:

– освіта є рушійною силою формування меритократії;

– приватна (елітарна) освіта покликана зберігати класові привілеї певних соціальних груп;

– елітарна освіта має великий вплив на формування економічного і культурного капіталу;

– елітарна освіта сприяє створенню та підтриманню закритого суспільства і соціального капіталу [12].

Серед дискурсивних концептів еліти значне місце займають концепти, які актуалізують поняття, що безпосередньо або побічно пов'язані з освітою: концепт професіоналізму, концепт компетентності, концепт успіху, концепт цілеспрямованості, концепт репродукції еліт і т. ін. Що стосується концепту сакральності еліти, який домінував, був одним із базових в епоху аристократії («еліти по крові» – термін Д. Белла), то він в індустріальну епоху (епоху «твердої сучасності» (термін З. Баумана) відступає на другий план, поступаючись місцем концепту освіченості, поширення (реалізація) якого в суспільному бутті сприяє формуванню еліти «еліта знань». Підвищення якості еліти в великій мірі залежить від отриманої освіти. Особливу значущість освіта набула в постіндустріальному, інформаційному суспільстві епохи «плинної сучасності», коли від гнучкості мислення та знань індивідуума залежить правильність і оперативність прийнятих рішень.

Дослідження ролі освіти в дискурсі еліти дає великі можливості для розуміння процесу формування та селекції еліт [там само].

Важливе місце в соціології лідерства сьогодні відводиться теорії харизматичного лідерства. Вважається, що термін «харизма» в соціологію ввів німецький теолог, філософ культури, соціолог і ліберальний політик Ернст Трьюльч (1865–1923), щоправда, слово «*χάρισμα*» має давню історію, оскільки воно вживалось іще в древньогрецькій міфології для позначення здатності звертати на себе увагу. «Харитами» називали древньогрецьких богинь краси, грації та витонченості (доньки Зевса Євфросинія – радість, Талія – процвітання і Аглая – блиск).

Отже, термін «харизма» походить від грецького *χάρισμα*, що означає «божественний дар», «милість», «благодать», «помазання», тобто це особлива обдарованість, особиста привабливість,

винятковість певної особистості в інтелектуальному, духовному чи якомусь іншому ракурсі, здатність звертатись безпосередньо до «людських сердець».

Поняття «харизматичного авторитету» розвиває далі інший відомий німецький соціолог, філософ, історик, політеконом Макс Вебер (1864–1920), звертаючись до аналізу ідеальних типів держав. За визначенням Вебера, харизмою можна назвати якість особистості, що визнається надзвичайною, завдяки якій ця особистість оцінюється як обдарована надприродними, надлюдськими або, щонайменше, специфічними силами і властивостями, недоступними іншим людям. У католицькому богослов'ї слово «харизма» вживається в значенні духовної властивості, що посилається кому-небудь Богом заради блага церкви.

Існує й інша, сучасна точка зору, де під харизмою розуміється не вроджена чи магічна якість особистості, а результат особливої невербальної поведінки, що піддається навчанню.

Феномен харизми має місце в малих і особливо великих соціальних групах і найчастіше виникає в екстремальних історичних умовах, коли формується відповідна соціально-психологічна потреба. До того ж, властивість харизми байдужа до роду діяльності чи її морально-етичного змісту: харизматичним лідером із рівним успіхом може бути і святий, і злочинець, тому харизматичними особистостями в світовій історії були дуже різні за своєю моральною складовою рисою характеру люди.

Харизматичними прийнято називати людей, які володіють здатністю впливати на інших, не докладаючи до цього особливих зусиль і часто не віддаючи собі в цьому звіту.

Харизматична влада, як правило, ґрунтується на виняткових якостях, що приписуються її лідеру. При наявності цього типу влади накази виконуються тільки тому, що послідовники або учні лідера переконані в наявності в нього

екстраординарних, навіть магічних здібностей. Ймовірно, що харизматиками були більшість прославлених в історії пророків (включаючи всіх засновників світових релігій), полководців і видатних політичних вождів.

Харизматична особистість запрограмована на досягнення успіху – уявний настрій на досягнення успіху стає звичкою. До харизматичних якостей людської особистості належать:

- особиста магнетично приваблива сила;
- уміння й терпіння вислухати співбесідника, емоційне виявлення зацікавленості в діалозі, поваги до співрозмовника;
- уміння критично мислити, задавати в ході бесіди актуальні питання, що стосуються предмету розмови;
- уміння спрямовувати розмову в потрібному напрямі, не образливо зупиняти співрозмовника;
- готовність до емоційного сприйняття співрозмовника, здатність привітно і дружельно вести бесіду, виявляти доброзичливість, не скупитися на посмішку;
- незважаючи на емоційність, раціональна здатність до самоконтролю;
- наснага, що випробовується під час виконання життєво важливого завдання;
- ототожнення себе з виконуваною роботою (це справляє враження, що людина знаходиться на своєму місці);
- розкриття власних здібностей;
- упевненість у своїх силах і душевна рівновага;
- уміння зосереджувати свою увагу на найголовнішому;
- комунікабельність та вміння встановлювати довготривалі та інші міжособистісні відносини;
- вміння мотивувати себе та інших;
- здатність знаходити правильний підхід до вирішення проблем;
- уміння ставити перед собою й іншими чіткі цілі;

- чарівність;
- активність і енергійність, вміння приймати відповідальні рішення;
- уміння служити зразком для наслідування;
- позитивне сприйняття життя;
- уміння яскравих описів, навички творчих розмов та інноваційно змістовних виступів тощо.

Основні ознаки особистості харизматичного лідера сьогодні обґрунтовуються в численних публікаціях [2; 5; 6 та ін.].

Сучасна українська молодь разом з батьками відмовляється вірити порадам соціологів, оскільки десятки тисяч випускників українських шкіл до цього часу мріють про кар'єру юриста та філолога (на філологію в 2019 році до вишів подано найбільше – 65 419 заяв; всього подано заяв – 831 493; на право – 65 077). Проте роботодавцям, судячи з кількості розміщених в Інтернеті вакансій, потрібні менеджери з продажу і IT-фахівці, спеціалісти-маркетологи, адміністративний та інженерний персонал тощо [1].

Серед причин, які призвели до зазначеного кар'єрного повороту, опитані вступники до вищих навчальних закладів називали:

- проблеми в пошуці роботи (43 %);
- низьку заробітну плату (38 %);
- відсутність кар'єрних перспектив (27 %);
- втрату інтересу і розчарування в обраній професії (23 %).

Виявляється, що працювати не за фахом в Україні є звичайною справою. Кілька років тому компанія hh.ua провела опитування і встановила, що 44 % респондентів після закінчення навчання обрали іншу професійну стежу і лише 35 % працювали за отриманим фахом (питання для осмислення і відповідних дій) [там само].

Згідно з міжнародними дослідженнями зростає число компаній і фірм,

*ЛІДЕРСТВО ТА СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ДІАЛЕКТИКА ЄДНОСТІ І ПРОТИРІЧ
ФЕНОМЕНІВ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ*

що вимагають від співробітників широкого набору навичок, а не формальної освіти. Науковці навіть порівняли, який

досвід цінувався кілька років тому, а за який роботодавці готові будуть доплачувати в найближчі кілька років (табл. 1).

Таблиця 1

Вимоги роботодавців стосовно навичок випускників навчальних закладів [1]

№№ з/п	Навички випускників навчальних закладів, що найбільше цінувались роботодавцями в 2015 році	Прогнозна оцінка на 2020 рік
1	– комплексне рішення проблем;	– комплексне рішення проблем;
2	– взаємодія з людьми;	– критичне мислення;
3	– уміння управляти людьми;	– креативність;
4	– критичне мислення;	– уміння управляти людьми;
5	– вміння вести переговори;	– взаємодія з людьми;
6	– контроль якості;	– емоційний інтелект;
7	– клієнтоорієнтованість;	– уміння надавати власну оцінку і приймати рішення;
8	– уміння надавати власну оцінку і приймати рішення;	– клієнтоорієнтованість;
9	– активне слухання;	– вміння вести переговори;
10	– креативність	– гнучкість розуму

Як видно із таблиці, якщо п'ять років тому компаніям потрібні були переважно командні гравці, то сьогодні в ціні особистості, самостійні «мізки», інтелект, здатність приймати відповідальні рішення на основі глибокого і якісного аналізу складних життєвих ситуацій. Разом з тим, стрімкий розвиток технологій, автоматизація та роботизація можуть привести до того, що протягом наступних 10–20 років половина нинішніх професій просто зникнуть. Отже, це слід враховувати закладам вищої освіти в процесі підготовки спеціалістів – харизматичних лідерів.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Науковий меритократичний дискурс еліти цілком можна вважати доменом для концептів успішності, соціальної мобільності, привілеїв, політичного впливу, влади, соціального капіталу, репродукції еліт, цілеспрямованості, професіоналізму, компетентності, визнання. Проте, концепт освіченості, заснований на меритократичних цінностях, може бути домінуючим в «суспільстві інтелекту».

Вихованець вишу, що наділений харизмою – це яскраво виражена

індивідуальність, особистість, специфіка якої має проявлятися в темпераменті, характері, структурі здібностей, захопленнях і навіть в специфічних звичках. Харизматична особистість легко створює ефект винятковості. Важливо розуміти, що подібний ефект діє в основному в межах окремої соціальної групи. При цьому харизматичний лідер не намагається розвіювати ілюзію, а намагається відповідати і навіть перевершувати очікування соціальної групи.

Загалом харизматичність – це відповідь на гострі запити і потреби суспільства. Вона затребувана в кризових ситуаціях. Харизматичний лідер пропонує соціальній групі чи суспільству в цілому програму дій виходу із вкрай складної ситуації.

Отже, харизма – це інструмент, який дозволяє одним людям впливати на інших, викликати довіру, виглядати в очах певної групи людей втіленням мудрості, успіху, таланту, краси. Вона властива більшості публічних людей: артистам, бізнесменам, кіноакторам, політикам тощо.

Перспективами подальших досліджень можна вважати науково-теоретичне обґрунтування меритократії,

зорема, як дієвого чинника в розбудові «ефективної держави», що стосується сучасних трансформаційних суспільств; аналіз професіоналізму і компетентностей управлінської еліти як структурно-функціональних складових меритократії в сучасній «ефективній державі» та соціальних технологій професіонального розвитку державних службовців як засобу

меритократизації державного управління; узагальнення механізмів просування слубовими сходами на основі моралі як меритократичної конструкції кар'єрного розвитку державних службовців з урахуванням досвіду впливу меритократії в розвинутих країнах світу на формування й функціонування «ефективної держави» і т. ін.

Список літератури:

1. Абитуриенту на заметку: какие работники нужны Украине. *Я и закон: информационно-юридический сайт*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://yaizakon.com.ua/abituriyentu-na-zametku-kakie-rabotniki-nuzhny-ukraine/>.

2. Дорофеева, Л. И. (2015) Основы теории управления : Уч.-метод. комплекс. Москва-Берлин: Директ-Медиа. С. 450

3. Корженко, В. В. (2000) Освітні ініціативи та суспільний поступ. *Актуальні проблеми державного управління* : Наук. зб. Харків: ХФ УАДУ. № 2. С. 52–57.

4. Корженко, В. В. (2017) Філософські засади «суспільства інтелекту»: до теорії ноосфери Володимира Вернадського. *Новий Колегіум*. № 2. С. 4–8.

5. Островская, Т. А. (2014) Дискурсообразующие концепты современной меритократической элиты Британии и Ирландии. *Политическая лингвистика*. 2 (48)'. С. 173–179.

6. Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс (2016) : Зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, (Тернопіль, 5–7 жовтня 2016 р.). За заг. ред. проф. В. П. Кравця. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. С. 200

7. Amah Okechukwu E. (2018) Determining the antecedents and outcomes of servant leadership. *Journal of General Management*. 43 (3). P. 126–138.

8. Babayev, V. & Korzhenko, V. (2018) Elite, Leadership and Meritocracy: invitation to discussion. *Leader. Elite. Society*. № 1. P. 31–45.

9. Bell, D. (2012) On meritocracy and equality: National Affairs. *Public Interest*. Vol. 29. P. 327.

10. Brown Chares (2001) Review of «Meritocracy and Economic Inequality». Edited by Kenneth Arrow, Samuel, Bowles, and Steven Durlaf. *Journal of Economic Literature*. Vol. 39. No. 1, March. P. 93–104.

11. Elitist UK more elitist than ever. Access mode: <http://forums.digitalspy.co.uk/showthread.php?t=1077501>.

12. Kennedy, M. & Power, M. J. (2012) The Smokescreen of Meritocracy. Elite education in Ireland and the reproduction of class privilege. *Journ. for Critical Educational Policy Studies*. Vol. 8. № 2. P. 225.

13. Ko Changsuk, Ma Jianhong, Bartnik, R., Haney, M. & Kang Mingu. (2017) Ethical leadership: an integrative review and future research agenda. *Ethics & Behavior*. 28 (2). P. 1–29.

14. Krastev, I. (2017) The Rise and Fall of European Meritocracy. *The New York Times*. Jan. 17. Access mode: <https://www.nytimes.com/2017/01/17/opinion/the-rise-and-fall-of-european-meritocracy.html>.

15. Sacavém, A, Martinez Luis F., João Vieira da Cunha, Abreu Ana Maria & Johnson Stefanie, K. (2017) Charismatic leadership: a study on delivery styles, mood, and performance. *Journal of Leadership Studies*. 11 (3). P. 21–38.

References:

1. *Abituriyentu na zametku: kakiye rabotniki nuzhny Ukraine* [Note to the applicant: what kind of workers Ukraine

- needs]. *YA i zakon: informatsionno-yuridicheskiy sayt*. Access mode: <https://yai-zakon.com.ua/abiturientu-na-zametku-kakie-rabotniki-nuzhny-ukraine/> [in Russian]
2. Dorofeyeva, L. I. (2015) *Osnovy teorii upravleniya* [Fundamentals of Management Theory] : *Uch.-metod. kompleks*. Moskva-Berlin: Direkt-Media. P.450. [in Russian]
3. Korzhenko, V. V. (2000) *Osvitni initsiatyvy ta suspil'nyy postup* [Educational initiatives and public progress]. Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya : Nauk. zb. Kharkiv: KHF UADU. № 2. P. 52–57. [in Ukrainian]
4. Korzhenko, V. V. (2017) *Filosofs'ki zasady «suspil'stva intelektu»: do teorii noosfery Volodymyra Vernads'koho* [Philosophical foundations of the "society of intelligence": to the theory of the noosphere of Vladimir Vernadsky]. *Novyy Kolehium*. № 2. P. 4–8. [in Ukrainian]
5. Ostrovskaya, T. A. (2014) *Diskursoobrazuyushchiye kontsepty sovremennoy meritokraticeskoy elity Britanii i Irlandii* [Discourse-forming concepts of the modern meritocratic elite of Britain and Ireland]. *Politicheskaya lingvistika*. 2 (48)'. P. 173–179 [in Russian]
6. Rivnist', liderstvo, spilkuvannya v yevropeys'kykh prahnennyakh ukrayins'koyi molodi: hendernyy dyskurs [Equality, leadership, communication in the European aspirations of Ukrainian youth: gender discourse] : Coll. mater. Vseukr. nauk.-prakt. konferentsiyi, (Ternopil', 5–7 zhovtnya 2016 r.). Za zah. red. prof. V. P. Kravtsya. Ternopil': TNPU im. V. Hnatyuka. P. 200. [in Ukrainian]
7. Amah Okechukwu E. (2018) Determining the antecedents and outcomes of servant leadership. *Journal of General Management*. 43 (3). P. 126–138.
8. Babayev, V. & Korzhenko, V. (2018) Elite, Leadership and Meritocracy: invitation to discussion. *Leader. Elite. Society*. № 1. P. 31–45.
9. Bell, D. (2012) On meritocracy and equality: National Affairs. *Public Interest*. Vol. 29. P. 327.
10. Brown Chares (2001) Review of «Meritocracy and Economic Inequality». Edited by Kenneth Arrow, Samuel Bowles, and Steven Durlaf. *Journal of Economic Literature*. Vol. 39. No. 1, March. P. 93–104.
11. Elitist UK more elitist than ever. Access mode: <http://forums.digitalspy.co.uk/showthread.php?t=1077501>.
12. Kennedy, M. & Power, M. J. (2012) The Smokescreen of Meritocracy. Elite education in Ireland and the reproduction of class privilege. *Journ. for Critical Educational Policy Studies*. Vol. 8. № 2. P. 225.
13. Ko Changsuk, Ma Jianhong, Bartnik, R., Haney, M. & Kang Mingu. (2017) Ethical leadership: an integrative review and future research agenda. *Ethics & Behavior*. 28 (2). P. 1–29.
14. Krastev, I. (2017) The Rise and Fall of European Meritocracy. *The New York Times*. Jan. 17. Access mode: <https://www.nytimes.com/2017/01/17/opinion/the-rise-and-fall-of-european-meritocracy.html>.
15. Sacavém, A, Martinez Luis F., João Vieira da Cunha, Abreu Ana Maria & Johnson Stefanie, K. (2017) Charismatic leadership: a study on delivery styles, mood, and performance. *Journal of Leadership Studies*. 11 (3). P. 21–38.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2020